

STOCKHOLMS ARBETAREINSTITUTS

FOLKSKRIFTER

II

TANKAR OM SJÄLSHARMONI

AF

ANTON NYSTRÖM

ARBETE

AF

EDVARD FREDIN

ANDRA UPPLAGAN

Pris 5 öre

STOCKHOLM
A.-B. VARIAS BOKTRYCKERI 1904.

Tankar om själsharmoni.

Tal af

D:r *Anton Nyström*

vid öppnandet af Stockholms Arbetareinstituts 16:e arbetsår,
den 8 september 1895.

Själsharmoni, denna ovärderliga stämning i vårt inre, är hvad vi alltid böra ha i sikte i all vår sträfvan för eget och andras väl. Hvad innebär då ej detta begrepp! Lugn, frid, glädje, öfverensstämmelse mellan *hjärtats* rörelser och *förståndets* granskningar, frigörelse från slitningar mellan *känslor* och *tankar*, d. v. s. *sann* och *sund upplysning*, befrielse från vidskepelse och vantro i vetenskaplig mening. För att vinna denna harmoni söka vi ock betingelserna för »*en sund själ i en sund kropp*», som man sedan länge framhållit för människorna och som innebära studerandet och vårdandet af den fysiska helsan. Förbises får likvisst ej, att man ej får anse, att en frisk själ endast finnes i en frisk kropp; ty å ena sidan har mången, lidande af kroppslig svaghet eller sjukdom, förstått att högt odla sina bästa själsegenskaper, och å andra sidan finnas många kroppsligt friska, som vanvårdat sin högre människa. Onekligt är dock, att stärkandet af den kroppsliga helsan är ett eftersträfvansvärdt medel för själsharmonien.

Värksamhet är dels för helsan, dels för fyllandet af sociala plikter af största betydelse — värksamhet i det personliga yrket, värksamhet i det samfälda lifvet.

Ovärksamhet, d. v. s. lätja, är utmärkande för den lågt stående individen, och denna älskar ock alltid att bekvämt simma med strömmen och att tillbringa ett dådlöst lif. Motgångar och strider, som den klenmodige och late beklagar sig öfver, fruktar ej den handlingskraftige, som ock fattar deras uppfostrande förmåga.

Arbete är människans bestämmeelse; utan arbete förslöas hon och utsättes för faran att urarta i moraliskt afseende. »Sysslolöshet är själens fiende», sade munken Benediktus af Nursia.

Det sant mänskliga lifvet skall med ett ord karaktäriseras af värksamhet, och litet hvar vet ock, att, därest det dagliga arbetet ej utgör verklig öfveranstängning eller slaf-lif, värksamhet medför *glädje* och *lefnadslust*.

I all vår sträfvan måste vi afse *handling*, om vi vilja känna oss harmoniska. Vi böra därför studera intressanta böcker, ej blott för att de äro intressanta och förskaffa oss trefnad för stunden eller personlig tillfredsställelse och gifva oss insikter, som kunna höja oss öfver andra — hvilket ofta kan underblåsa fåfängan — utan vi böra förkofra oss för att bli allt *nyttigare*.

Vi skola således studera för att få insikter i afsikt att handla såsom *nyttiga medborgare* och få *principer för lefvet*, hvilka kunna reglera tankar och känslor på upplyst och harmoniskt sätt.

Af särskild betydelse äro historiska studier, som ej blott skola vara »berättelser», som kunna tillfredsställa nyfikenheten eller slå tiden i hjäl för den sysslolöse, utan böra vara ett vaket inhemtande af minnesrika personers lif och betydelsefulla tilldragelser, hvarigenom hängifven önskan att själf bli värksam för utvecklingen utbildas, medkänsla väckes för de förtryckta liksom ock afsky för tyranni, vidskepligheter och orimligheter, som vållat mänskligheten lidanden och kval utan ända. Därigenom blir resultatet en verklig själsodling, som stärker karaktären genom reflexioner och löften till sig själf att göra något, för att ett kommande släkte må finna världen ännu bättre än vi funnit den. Otaliga ha genom denna sorts studier fått allt högre inre tillfredsställelse och fått näring för hjärtat lika väl som för förståndet.

Hjärtat är och förblir alltid den verkliga driffjädern i våra lefnadsförhållanden, men själsharmonien fordrar, att intet *oregleradt* eller *missriktadt känslösvall* får herska och att alla godtyckliga och nyckfulla känslor och handlingar skola bekämpas.

Det gäller nu för litet hvar att skaffa sig en själskonstitution med väl afvägda egenskaper för jämviktens upprätthållande; det gäller att *föreina ett utbildadt förstånd och ett odladt hjärta*.

Öfverensstämmelse mellan förståndets värksamhet och hjärtats behof, eller mellan *tanken* och *känslan*, fordras, om själsharmonien skall vara fullständig. *Vetenskap* och *religion* böra ej stå i strid med hvar andra; liksom den religiösa känslan bör vara sådan, att den fattar vikten och betydelsen af den vetenskapliga forskningen öfver lifvets lagar, så bör ock den senare fatta sitt samband med människornas heligaste intressen och förståndets tjänst främst vara *mänsklighetens förbättring*.

Därigenom förlora vi oss mindre i disharmonier, splittningar och strider, ty en enhetlig sträfvan lifvar alla upplysta sinnen och en verklig *själsenhet* vinnes.

Vetenskapen är omutlig i *sökandet efter sanningen*, och alltid måste framhållas som en oeftergiflig princip: *tanke- och forskningsfrihet*.

Man skall ha en väl rotfäst tro, d. v. s. öfvertygelse om sin lefnads mål, om sitt fosterlands kraf, om hela mänsklighetens alla lifsvilkor för så väl dess bestånd som dess utveckling. Längre sedan är tiden inne att lämna skepticis-mens förlamande debatter liksom ock ungdomliga målnin-gar om samhällsskick, som ej kunna realiseras, men väl kunna hetsa sinnena och alstra disharmonier.

Mer än någonsin är det af vikt att ej tappa hufvudet inför alla dessa partistrider och meningsutbyten mellan skilda skolor och intressen, inför de lidelsefulla ömsesidiga utfallen från de reaktionära försvararne af allt det gamla och de intransigenta målsmännen för det nya *Vissa obestriddliga grundsanningar finnas*, och vi finna dem, blott vi ihärdigt egna oss åt den vetenskapliga forskningen.

Vi veta redan genom denna tillräckligt för att förstå principerna för lycka, upplysning, välstånd och oberoende.

* * *

På samma sätt som vi egna oss åt studier och forskning för att dels finna sanningen, dels befördra mänsklighetens lycka, så odla och njuta vi *konsterna*, dels för tillfredsställande af vårt *estetiska* behof, dels för deras *sociala* och *moraliska bestämmeelse*.

Jag vill här främst hålla mig till den populäraste och mest uppfostrande af konsterna, *musiken*.

Vi veta, att hos forngrekerna, som voro kända för sitt utvecklade skönhetssinne och sin känsla för det harmoniska, musiken jämte förståndsupplysningen och gymnastiken ingick i folkuppfostran. *Plato* framhåller i sitt arbete om den ideala staten, att »om den helleniske ynglingen genom kropps- och själsöfningar blefve starkare än en tjur och visare än de egyptiska presterna, så skulle man ändå rycka på axlarna åt honom, om honom fattades hvad som endast genom musikens odlande kunde förvärfvas: behag och harmoni». Enligt denne tänkare, som i detta afseende var en tolk för de flesta greker, invärka musik och gymnastik i förening i lika mån på själens och kroppens fulländning: öfvas blott kroppen, utvecklas visserligen styrkan och manhaftigheten, men själen blir slö och blind, och dess uppfattningar sakna renhet; människan blir ett djur, egnadt för våldshandlingar, men genom musiken blir hon mild och böjlig.

Musiken är för mången en sorts religion, ett medel att odla våra ädlaste känslor, göra människan *sympatisk* och *harmonisk* samt låta henne känna *lycka*. Huru ha ej de flesta vid något tillfälle känt musikens makt att döfva smärtor, mildra oro och höja lifslusten, att göra lifvet rikt och ljuft, vidga synkretsen och stärka handlingskraften! Träffande har *Jean Paul* sagt, att »vårt hjärta talar högljuddast vid musik».

Musiken har ock det egna med sig, att den, sedan man vid förnyade tillfällen hört melodier och harmonier, genom *minnet* ofta kan åter framträda för det inre hörselsinnet och i ensamma stunder skänka glädje och göra sinnet stillare. Ingen annan konst eger en sådan makt att upptaga människans hela varelse och stärka henne och sprida en strålande dager äfven i mulna tider.

Musiken upplifvar ock i vårt inre flydda tilldragelser, minnet af gamla tider och kan vara liksom ett budskap mellan skilda vänner.

Musiken bidrager ock att *rena känslorna* och *höja moralen*; det är alldeles visst, att de allra flesta erfara en känsla af dygd vid lyssnandet till god musik och att denna känsla ej försvinner med dennas upphörande.

Fastän musiken — jag afser här närmast den rena musiken, eller utan ord — har ett sådant mäktigt inflytande, är det emellertid svårt att noggrant säga hvad musik egentligen är. Visserligen kunna fysiker och lärda musiker angifva tonernas och harmoniernas naturlagar, men detta är ändock ej att karakterisera musikens hela väsen, och otaliga sinnen, som ej känna ett jota om musikens teori, akustik o. s. v., äro lika mycket, ofta vida mer, hänryckta öfver denna märkvärdiga konst i själiskt afseende.

Utan att ord finnas till musik, har mången en viss benägenhet att tänka in ädla tankar i sköna toner eller att låta vissa handlingar eller bilder framträda för den inre blicken. Sådant kan ock i väsentlig grad befördras genom titeln på ett musikstycke, angifvande liksom dess konstruktion en viss stämning eller ett visst natursceneri.

Ehuru det är hardt när omöjligt att säga, hvarför just de eller de tonföljderna och harmonierna så särskildt tilltala musikaliska sinnen — för att ej tala om pausens eller den plötsliga tystnadens invärkan — kunna vi dock enas om att tonkonsten afser att genom förbindelsen af toner i vissa satser och perioder *framkalla ett skönt känslospel*, eller att förnöja örat, röra hjertat, gifva inbillningen en mångfald af föreställningar och försätta förståndet i en *angänäm värksamhet*.

Emellertid röras ej alltid människor på samma sätt af ett och samma musikstycke, beroende på olika temperament, uppfostran, förkärlek för vissa former och ej minst hvars och ens lidanden och förhoppningar; men det hindrar ej, att den verkligt sköna musiken på alla musikaliska öfvar en mäktig, ja, underbar invärkan, medförande lycka och själsharmoni.

* * *

Utan *vaksamhet på sig själf*, utan inre strider mot sina fel och svagheter, kommer man ej till själsharmoni. Och

människan har i detta afseende större makt än de klenmodiga tro. Må sorger och bekymmer ej få herravälde öfver själsstämningen genom oreflekterad känslighet därför, må en hvar begagna sitt förstånd och de medel, som stå till buds för att besegra dysterhet och själslidande: umgänge med värdiga människor samt uppgående i vetenskaper och konster.

Det är för visso som den store svenske läkaren och tänkaren *Hwasser* sade: »Människan är bestämd att öfvervinna allt yttre, som förnedrar dess idé, och att åt sin inneboende förädlingskraft förvärfva frihet och makt under hvilka yttre förhållanden som helst».

För själsharmonien fordras *mätta* i allt, mätta i sorger, mätta i nöjen. Detta uttalade äfven en af forntidens ädlaste tänkare, *Pytagoras*, som sade: »Bevara jämnmått i allt, akta dig för yster glädje liksom för klagande jämmer, och sträfva att hålla din själ harmonisk och välljudande, såsom strängarne på en välstämd harpa!» Och för denna pytagoreiska själsfrid har ock i vår tid en fransk skrift-tällare, *Chateaubriand*, uttalat följande värtaliga uppmaning, värd att minnas: »Låtom oss *frukta öfverdriften*, som förstör det goda omdömet, låtom oss bedja om ett nytt förstånd, som i vårt inre alstrar denna *mätta, sanningens syster*, utan hvilken allt är lögn!»

Jag talade om *nöjen*. Ja, nöjen må vi väl diskutera, ty regleras de ej, bli de öfverdådiga, rusgifvande, simpla, så bli bittra kval, kroppslig sjukdom, vansinne, människo-förakt och ruin deras följder. Men ädla nöjen finnas, ja, sådana behöfva vi. Hvardagsarbetet är för flertalet tungt och nedtryckande, hvarför sinnet måste muntras och stämmas till glädje, om den inre harmonien skall bevaras. »Dysterhet är stridande mot naturens ordning», har en forntida indisk vis, sannolikt *Dandamis*, framhållit, och han har ock riktigt visat, att denna sorgsna stämning rubbar naturens rörelser och väcker afsmak för allt, som hon gjort älskvärdt.

Glädthet är med ett ord en grundbetingelse för själens helsa. Må vi därför söka vara glada, söka glädjen, då vi kunna finna den ren och förädlande och utan att den inkräftar på våra värkliga plikter!

Vi må väl befordra det individuella välbefinnandet och höja själfkänslan, men på samma gång bekämpa egoismen. Nej, den själfkänsla vi böra afse, är den, som låter en hvar finna sig själf såsom en lem i en enhetlig organism och tillegna sig de egenskaper, som fordras för en nyttig värksamhet.

Lycka är ett helt *relativt begrepp* i många afseenden. Oftast är den blott en subjektiv föreställning, beroende på uppfostran och samhällsställning och först och sist på karaktären. Mången är eller tror sig vara lycklig af ren okunghet om ädlare förhållanden än dem, som förefalla lyckliga, och mången, särskildt folk i anspråkslösare ställning, afundas lätt mera uppsatta och förmögnare personer, då dessa anses ha allt, som fordras för lyckan.

Så är dock ofta ej fallet; oro plågar ofta den rike och stora svårigheter medfölja ofta makten.

Man kan säga att, förutsatt att något så när tryggande existensvilkor finnas och att ej de mest hjärtslitande sorger hemsökt människan, en hvar i allmänhet har *möjlighet till lycka i sitt hjärta*. Den otalige och afundsamme förstår ej detta, men den tålmodige och fridsamme vet, att många lycko-möjligheter finnas, blott sinnelaget odlas och förståndets synkrets vidgas.

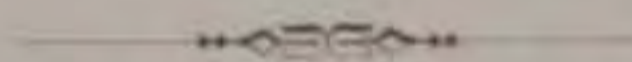
Jag menar därmed ej, att man skall undergifvet finna sig i förtryck och lidande, som andras fel vållat, att man ej skall klaga däröfver, nej, icke så! Men i lifvets svårigheter gäller det, att man *ej dömer blindt och orättvist anklagar andra*, utan att man måste med klokhets och rättvisa granska helheten af rådande missförhållanden, för att nå den ändring som är möjlig, och under tiden ej onödigtvis förbittra sig själf och andra, utan njuta den lycka och glädje, som man, trots allt, värkligen kan nå.

»Genom konster och vetenskaper afplånas åter en del af syndafallets skuld». Dessa *Bacos* ord söker mången gifva praktisk tillämpning i våra dagar. Utan afseende på hvad den ene eller den andre kan mena med »syndafall», är det visst, att där fel blifvit begångna eller utvecklingen gått för sakta till flertalets skada, otaliga, som förut saknat vetenskapens lifvande ljus och den sanna konstens förädlande

tjusning, numera kunna vara i åtnjutande af dessa fördelar och därigenom vinna allt större själsharmoni.

Se där ett mål som Arbetareinstitutet afser! Och femton tillryggalagda år ha nogsammt visat, att dess åhörare varit i godt samförstånd med dess styrelse, föreläsare och konstidkare!

Må vi alla allt jämt tänka stort om vetenskapens och konstens bestämelse, bära bildningens fana högt och bidra att mer och mer skapa lycka och harmoni i de kretsar, där vi verka!

Arbete.

Dikt af

Edvard Fredin

vid inledningsfesten till Stockholms Arbetareinstituts fjärde läseår,
söndagen den 9 september 1883.

»Till tings! till tings!» Budkafvel vandrar vida
och på dess maning samlas flock vid flock:
de komma, kämpar ej med svärd vid sida,
men rustade i solkig arbetsrock;
de komma, se! från ugnarne som flamma,
från hyfvelbänken och från värksta'ns bord — —
och folkets kraft, som vant sig af att stamma,
tar form i handling och ej blott i ord.
»Till tings! till tings!» De mäktige och rike,
de träda fram och hälsa nu som like
med öppet handslag fattigdomens son,
som förr stod undanstött i samhällsvrån.

»Till tings! till tings!» Den tiden är förgången,
då värkstadskyffet var den arnes värld;
då han stod lutad öfver mödans härd,
vid släggan smidd, vid sågen eller tången;
då solen ej förmådde bryta fram
igenom rutans imma eller dam,
att lifva upp den tröttes dufna sinne;
då boken var en främling än där inne,
en oförstådd, och ej en hvardagsgäst,

som kom, förädlande, med hvilostunden;
 då dagakarlen, oupplyst i grunden,
 på krogen firade sin hälgdagsfest. — —
 Den tiden är förgången. Nya makter
 omskapa lifvet; och ur dunkla schakter
 stå nya världar fram i morgonljus,
 med klarnad himmel och med vårligt sus,
 som jagar dimmorna från låglandstrakter
 och lockar grönt ur ödemarkens grus.

En bättre tid har randats; och de små,
 som dragit dagens tunga, förbisedda,
 bevisat att de storverk ock förmå,
 af andens kraft på sina vägar ledda.
 I samlad styrka segrande de gå
 att lägga grund åt släktena som följa,
 en säker grund, som ingen stormflods bölja
 skall mäktas rycka loss en sten utur,
 en grund, en fast, för högre framtidsmur.

Gif akt! Där susa öfver bärg och dalar
 tidsandans vingslag — och ur lärosalar
 flyr unket kvaf och lyst af seklets sol
 bestiger forskaren katederns stol
 och djupa leder lyssna när han talar.
 Han följer stjärnans bana i det blå;
 han tolkar lifvets och naturens lagar;
 och höge skepnader från forna dagar
 i häfdens klarhet fram för blicken gå;
 lagbundet ordnar han hvad förr var under,
 förklarar vetenskapens dolda grunder

och pekar framåt mot de dar som gry
 och nyckens makter för hans stämma fly.

Som fordomtima ifrån fjäll till fjäll
 vårdkasar lyste, väckande till strider,
 från hvar kateder, flammande sig sprider
 en ljusets stridssignal från tjäll till tjäll.
 Det gäller strid mot mörkret och förtrycket;
 mot själfviskheten; mot det låga tycket,
 som fångslar andarne; mot våld och våld
 i guldgalonens eller trasans sold: —
 och främst af allt emot okunnigheten,
 som reser sig och skrällande, förveten,
 sitt visa ord vill lägga, sina skäl,
 när kloke männer dryfta statens väl.

Ty vill du veta hvem den makten är,
 som lossar bojorna och släktet lär
 den rätta vägen mot en dag som stundar,
 den makt, som ordnar skarorna till ett
 och nya seklers herradöme grundar.
 den makten nämnes *bildning, ljus och vett*,
 treenig makt, hvars väsen sammanflyter
 i mäktig ström och skimrande sig bryter
 i tusen skiftningar, när solen ser
 från molnfri himmel på dess fåra ner.
 Och vill du hinna målet, som du spanar,
 den nya värld, som drömmande du anar,
 drick djupt, drick kraftigt ur dess friska våg,
 då klarnar blicken, varder ren din håg
 och dina tankar vidga sig och växa — —
 Drick djupt, ty eljest vetandet blir läxa!

»Till tings! till tings!» De slutas, ring vid ring,
men dessa ringar löddes dock till samman
i sluten enighet af bildningsflamman,
som sprider klarhet öfver folkets ting — —

»Till tings! till tings!» Budkafvel vandrar vida
och på dess maning samlas flock vid flock:
de komma, kämpar ej med svärd vid sida,
men rustade i solkig arbetsrock;
de komma, se! från ugnarne som flamma,
från hyfvelbänken och från värksta'ns bord — —
och folkets kraft, som vant sig af att stamma,
tar form i handling och ej blott i ord!

»Till tings! till tings!» Till värdet alle man
i ärlig sträfvan, en och hvar som kan!

»Till tings! till tings!» Och ringen varder bandet
emellan hög och låg i fosterlandet,
en ring, en gyllne, i hvars trogna famn
evinnerliga skimrar *Sverges* namn!

N:o 8 Klara norra kyrkogata.

Arbetareinstitutets populära föreläsningar

hållas från början af September till slutet af April hvardagar kl. 8,15 e. m. söndagar kl. 9 f. m. (10 öre inträdesavgift).

Arbetareinstitutets lånbibliotek (25 öre i månaden) och **läsrum** (5 öre för gången) äro tillgängliga dagligen kl. 1—9 e. m.

Arbetareinstitutets folk-konserter

gifvas från början af September till slutet af April söndagsaftnar kl. $\frac{1}{2}8$ (25 öre inträdesavgift).